Анатолій Седляр
(м. Житомир)

ОЦІНОЧНИЙ ЗБІР ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ПРИБУТКІВ ОРГАНІВ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ВОЛИНІ У 1892 – 1917 РР.

Відповідно до законодавства Російської імперії органам міського самоврядування надавалася керівна роль у господарстві міст. Незважаючи на суттєві недоліки Міського положення 1892 р., зокрема відсутність самостійності у діях дум і управ та суворий адміністративний контроль з боку губернської адміністрації, муніципальні органи мали змогу впливати на розвиток міст. Для того, аби роль органів самоврядування у становленні міської економіки стала більш значною, необхідним було стабільне надходження до муніципальних скарбниць прибутків. Прибуткова система міського управління базувалася переважно на двох головних джерелах надходження: податках та зборах від нерухомості, яке належало місту. Серед податків головне значення мав оціночний збір з нерухомого майна громадян.

Для організації роботи з його стягнення міські думи утворювали оціночні комісії, до складу яких входили гласні або особи, які мали право голосу. На чолі цього виконавчого органу стояв один із членів управи. Як правило, склад комісії обирався на три роки. Основою оцінки нерухомого майна у більшості випадків слугував чистий прибуток, який воно давало власникам. Для його визначення необхідно було дізнатися валовий дохід та витрати на утримання вказаної нерухомості протягом певної кількості останніх років. У разі неможливості визначення чистого прибутку нерухоме майно оцінювалося залежно від його вартості [2, с.22]. Вищу питому вагу оціночний збір мав у приватновласницьких містах (оскільки вони не мали власної нерухомості, насамперед землі). Наприклад, Рівне у 1903 р. мало оціночного збору 20500 руб., що складало 43,4% загальних міських прибутків, тоді як Кременець – 5452 руб., тобто лише 19,7% річних доходів [1, арк.703-зв, 832-зв].

Міста мали право стягувати цей податок у розмірі, який не перевищував 10% прибутковості майна або 1% його вартості. Ці межі були досить широкими й дозволяли міським скарбницям отримувати значні кошти. Однак на практиці органи громадського управління зіштовхувалися із суттєвими перешкодами. Зокрема, негативним було те, що нерухоме майно обкладалося податками трьох видів – окрім оціночного на користь міста, власники платили державний та земський збори. Так, жителі Дубна наприкінці XIX ст. сплачували державний (26,5 коп. на 100 руб. вартості нерухомого майна) та земський (23,5 коп. на 100 руб.) податки [3, с.48]. Це було додатковим тягарем для

населення і часто слугувало причиною відмови гласних дум збільшувати оціночний збір. Деякі домовласники, аби сплатити всі податки, пов'язані з нерухомістю, змушені були витрачати на це всі свої прибутки, які отримували від мешканців квартир. У таких випадках міська влада просила зменшити хоча б суму державного збору, як це зробили Дубенські збори уповноважених [4, с.119]. Але подібні клопотання залишалися без позитивної відповіді. До того ж, від сплати цього податку звільнялося найбільш вартісне нерухоме майно. Зокрема, оціночний збір не стягувався з будинків, які належали двірцевому відомству, уряду, державній скарбниці, залізницям, а також військовому та духовному відомствам [5, с.408].

Більшість міст Волині стягували оціночний збір у максимальному розмірі. Проте траплялися випадки, коли це джерело прибутків реалізовувалося далеко не повністю. В 1901 р. у Житомирі було біля 5000 будинків, які підлягали оцінці й давали збору 35000 руб. Це означало, що вартість одного будинку не мала перевищувати 700 руб. Але насправді переважну більшість в місті складали споруди ціною 5000 – 10000 руб., чимало було й дорожчих, серед них вартістю до 250 тис. руб. [6, с.1]. Лише через кілька років вже новий склад управи переглянув способи стягнення оціночного збору і встановив нову систему вирахування його розміру. Вона ґрунтувалася на валовій прибутковості нерухомого майна і враховувала особливості різних будівель, як кам'яних, так і дерев'яних. Тобто, можна стверджувати, що міська управа тривалий час занижувала вартість нерухомості, через що місто недоотримувало велику кількість грошей. В цьому були зацікавлені домовласники, які перебували у складі думи. Практично, вони обкладали податками самі себе та своїх друзів і знайомих. Виходячи з цього, їм було невигідно встановлювати великі розміри оціночного збору. Не було також і дієвого контролю за відповідністю такого збору реальній вартості будівель. Це було однією з найголовніших вад муніципальної прибуткової системи. Проте саме оціночний збір був основним джерелом прибутків волинських міст: у 1911 р. він давав у середньому 42% від загальної суми міських доходів у приватновласницьких містах, в інших – 24,9% [7, с.161].

Таким чином, важливою складовою системи прибутків органів міського громадського управління на Волині у 1892 – 1917 рр. був оціночний збір. Він стягувався з нерухомого майна громадян і залежав від його прибутковості або вартості. Збір мав свої обмеження, тому міста не могли його збільшувати на власний розсуд. Особливо велике значення оціночний збір мав для приватновласницьких міст.

Література:

1. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 442. – Оп. 657. – Спр. 7. – 1392 арк.

2. Содовский Г. Городской оценочный сбор в России / Содовский Г. – СПб.: Экономия, 1910. – Т. 1. – 106 с.
3. Мельничук Г.І. Дубнівське міське спрощене громадське управління та його діяльність / Мельничук Г.І. // Актуальні проблеми розвитку міст та міського самоврядування (історія і сучасність): тези міжнародної науково-практичної конференції (7 – 9 квітня 1993 р., Рівне). – Рівне: б.в., 1993. – С. 48 – 50.
4. Прищепа О.П. Міста Волині в другій половині XIX – на початку XX ст.: дис.… канд. іст. наук: 07.00.01 / Прищепа Олена Петрівна. – Рівне, 2003. – 228 с.
5. Велихов Л.А. Основы городского хозяйства. Общее учение о городе, его управлении, финансах и методах хозяйства / Велихов Л.А. – М.: Наука, 1996. – 480 с.
6. Волынь*.* – 1901. – 14 июля.
7. Прищепа О.П. Міста Волині у другій половині XIX – на початку XX ст. / Прищепа О.П. – Рівне: ПП ДМ, 2010. – 287 с.